

УДК 796.332:796.01:159.9

Проблема футбольного інтелекту у сучасних дослідженнях

Перепелиця П. Є.

Харківська державна академія фізичної культури

Анотація

Швидкість, динамічність, великі фізичні та розумові навантаження характеризують сучасний футбол. У зв'язку з цим, інтелект гравця відіграє важливу роль під час гри, оскільки він: впливає на форму тактичної поведінки; дозволяє приймати ефективні рішення у стресових ситуаціях; підвищує здатність гравця розуміти та встановлювати зв'язки між ігровими епізодами та вирішувати проблемні ігрові епізоди, використовуючи доступну тактичну інформацію. Тому, вивчення теоретичних, тактичних та психологічних аспектів розвитку інтелектуальних здібностей гравця є важливим для здобуття високих результатів у цьому виді спорту.

Мета дослідження – аналіз теоретичних досліджень з питання особливостей та розвитку інтелектуальних здібностей футболістів.

Методи дослідження: теоретичний аналіз й узагальнення наукової і методичної літератури.

Результати дослідження. В результаті проведеного аналізу літературних джерел визначено, що футбольний інтелект – це спосіб мислення, що дозволяє гравцеві вирішувати проблемні ситуації, використовуючи знання, досвід, навички та природні дані, які найкраще підходять для конкретної ігрової ситуації. Інтелект гравця є складною багаторівневою структурою, яка є результатом адаптації гравця до умов ігрового простору, становить особливу форму тактичної поведінки гравця, є результатом цілеспрямованої тактичної підготовки гравця, як сукупність елементарних процесів обробки інформації та систему пізнавальних процесів.

Висновки. У футболі, інтелектуальна складова, є невід'ємною частиною як самої гри, так і тренувального процесу. У його вдосконаленні та ефективному використанні зацікавлені тренери, тому що футбольний інтелект – це спосіб мислення, який дозволяє гравцеві вдало вирішувати проблемні ситуації, використовуючи знання, досвід, навички та природні дані, які найкраще підходять для конкретної ігрової ситуації.

Ключові слова: інтелект, розумові здібності, сприйняття інформації, тренувальний процес, ігрова ситуація, футболісти.

Abstract

The problem of soccer intelligence in modern research

P. Perepelitsa

Speed, dynamism, high physical and mental loads characterize modern soccer. In this regard, the player's intelligence plays an important role during the game, because it: affects the form of tactical behavior; allows to make effective decisions in stressful situations; increases the player's ability to understand and establish links between game episodes and solve problematic game episodes using available tactical information. Therefore, the study of theoretical, tactical and psychological aspects of the development of intellectual abilities of a player is important for obtaining high results in this sport.

The aim of the study is to analyze theoretical research on the peculiarities and development of intellectual abilities of soccer players. Research methods: theoretical analysis and generalization of scientific and methodological literature.

Research results. As a result of the conducted analysis of literary sources it was determined that soccer intelligence is a way of thinking that allows a player to solve problem situations using knowledge, experience, skills and natural data, which are best suited for a particular game situation. Player's intelligence is a complex multilevel structure that is the result of player's adaptation to the conditions of the game space, constitutes a special form of tactical behavior of the player, is the result of purposeful tactical training of the player as a set of elementary processes of information processing and a system of cognitive processes.

Conclusions. In soccer, the intellectual component is an integral part of both the game itself and the training process. Coaches are interested in its improvement and effective use because soccer intelligence is a way of thinking that allows a player to successfully solve problem situations using knowledge, experience, skills, and natural data that are best suited for a particular game situation.

Keywords: intelligence, mental abilities, information perception, training process, game situation, soccer players.

Вступ

Фахівці галузі психології стверджують, що кожна людина набуває інтелекту в процесі свого розвитку, особливо в перші роки життя, насамперед завдяки навколишньому середовищу, впливу батьків та вчителів (Павленко, 2000; Устименко, 2006; Савчин, 2024).

Значна кількість філософських і психологічних досліджень не дають однозначного чіткого розуміння і визначення інтелекту людини. Серед спеціалістів не існує повної згоди щодо цього питання (Устименко, 2007; Карпенко, 2018).

Науці відомо, що протягом життя у мозку людини постійно утворюються нові синапси – контакти між нейронами. Водночас нейрони та синапси утворюють нейронну мережу, окремі елементи якої постійно контактують один з одним та обмінюються інформацією. Це нейронні зв'язки допомагають різним ділянкам мозку передавати інформаційні данні один одному, забезпечуючи цим життєво важливі для людини процеси: формування пам'яті, відтворення та розуміння мови, управління рухами власного тіла (Андрос, 2010; Яковенко, 2010; Карпенко, 2018).

Одже, мозок пластичний, у ньому ростуть синаптичні зв'язки, адаптується кровопостачання, тому інтелект гравця можна тренувати як м'язи. «М'язами» футбольного інтелекту гравця можна назвати: здатність вчитися; здатність накопичувати інформацію; вміння вирішувати проблемні ситуації (Павленко, 2000; Деан, 2021; Савчин, 2024).

Павленко В. В. (2000), Моляко В. О. та Музика О. Л. (2006), Кулагін Ю. І. (2012), Біла І. М. (2014), Карпенко А. В. (2018), Ткаченко С. М. (2020) впевнені, що інтелектуальне середовище навчання може бути побудованим на тренуванні виключно на основі навчальної гри із специфічними техніко-тактичними завданнями, яку можна назвати інтелектуальною грою. Інтелектуальна гра вчить приймати складні, часто нестандартні рішення, допомагає зрозуміти проблемні моменти групової та командної тактики, формує важливі професійні навички: швидкість індивідуальної, групової та командної реакції. У ході такої гри набувається нова і дуже важлива якість, а саме здатність «синтезувати інформацію», тобто здатність виділяти та запам'ятовувати важливу інформацію, не обтяжуючись другорядними параметрами. Дослідники вказують, що розумова діяльність учасників під час інтелектуальної гри – це: постійний пошук проблемних ситуацій та шляхів їх вирішення; постійний вибір найефективнішого рішення. Крім того, «непередбачуваність» робить інтелектуальну гру вельми специфічною формою пізнавальної творчої діяльності.

Швидкість, динамічність, великі фізичні та розумові навантаження характеризують сучасний футбол. У зв'язку з цим, інтелект гравця відіграє важливу роль під час гри, оскільки він: впливає на форму тактичної поведінки; дозволяє приймати ефективні рішення у стресових

ситуаціях; підвищує здатність гравця розуміти та встановлювати зв'язки між ігровими епізодами та вирішувати проблемні ігрові епізоди, використовуючи доступну тактичну інформацію. Тому, вивчення теоретичних, тактичних та психологічних аспектів розвитку інтелектуальних здібностей гравця є важливим для здобуття високих результатів у цьому виді спорту

Зв'язок роботи з важливими науковими програмами або практичними завданнями. Робота виконана згідно з ініціативною темою НДР у галузі фізичної культури та спорту Харківської державної академії фізичної культури на 2023-2028 рр. «Оптимізація навчально-тренувального процесу у футболі» номер держреєстрації 0123U105317.

Мета дослідження – аналіз теоретичних досліджень з питання особливостей та розвитку інтелектуальних здібностей футболістів.

Методи дослідження: теоретичний аналіз й узагальнення наукової і методичної літератури.

Результати дослідження та їх обговорення

Автори Моляко, В. О., та Музика, О. Л. (2006), Андрос Є. І. (2010), Кулагін Ю. І. (2012), Карпенко А. В. (2018), Готтман Д. (2022) наводять такі варіанти визначення інтелекту людини, це:

- загальні вроджені пізнавальні здібності;
- уміння діяти доцільно по відношенню до навколишнього середовища, раціонально мислити та ефективно діяти;
- здатність вирішувати проблеми незапрограмованим (творчим) способом;
- уміння знаходити адекватну реакцію на ситуацію, пов'язану з навколишнім середовищем;
- здатність здобувати знання, необхідні для вирішення нових завдань;
- якість психіки, що визначається здатністю максимально ефективно використовувати ресурси власного мозку;
- оптимізація розумових здібностей за короткий проміжок часу для вирішення проблемної ситуації.

На думку авторів рівень інтелекту вимірюється швидкістю, з якою людина вирішує поставлені завдання.

Спеціалісти футболу вважають, що інтелект є основою всіх пізнавальних процесів гравця: відчуттів, сприйняття, пам'яті, уяви, мислення. Так, з урахуванням специфіки гри у футбол автори відзначають що наявність інтелекту дозволяє гравцеві: змінювати тактичну реальність; бачити, розуміти, передбачати тактичну обстановку; обробляти та ефективно використовувати отриману інформацію для вирішення різних ігрових ситуацій; запам'ятовувати, планувати та реалізовувати тактичні дії. Автори зазначають, що рівень інтелекту не залежить від розташування гравця в командній схемі гри. Гравці можуть займати зовсім різні позиції і виконувати різні функції під час гри, при цьому вони можуть мати досить високий інтелект (Осадець,

2002а; Пасевич, 2011; Ткаченко 2020).

Такі дослідники як Петренко С. І. (2012), Осадець М. М. та Байдюк М. Ю. (2021), Ткаченко С. М. (2020) стверджують, що у системі футбольної підготовки та подальшого працевлаштування гравців у клубах рівень інтелекту впливає на професійну придатність гравця, та вказують на деякі загальні професійні ознаки інтелекту гравця, а саме:

1). Свідома здатність гравця (збирати, запам'ятовувати, аналізувати, класифікувати) наявні тактичні знання для їхнього ефективного застосування в реальних ігрових умовах.

2). Свідома інтуїтивна здатність гравця самостійно знаходити, придумувати та реалізовувати у своїй ігровій діяльності нові, оригінальні (не шаблонні) тактичні рішення.

Вищевказані фахівці розглядають інтелект гравця як складну багаторівневу структуру: як результат адаптації гравця до умов ігрового простору; як особливу форму тактичної поведінки гравця; як продукт цілеспрямованої тактичної підготовки гравця; як сукупність елементарних процесів обробки інформації; як систему пізнавальних процесів.

Дулібський А. В. (2001), Петренко С. І. (2012), Харві Гілл (2012) вважають що жорстка конкуренція змушує гравців знаходити найефективніші способи вирішення ігрових ситуацій та виявляти гнучкість у тактичному мисленні. На думку авторів, для того, щоб бути максимально ефективним, гравець повинен мати низку інтелектуальних здібностей: вміти мислити логічно та абстрактно; аналізувати та робити правильні висновки; планувати та передбачати результати своїх дій. У своїх наукових працях фахівці зазначили, що наукові дослідження футбольного інтелекту спрямовані на вимірювання таких показників як: швидкість реакції гравця на зміну тактичної ситуації; швидкість, з якою гравець вирішує проблемні ігрові ситуації.

На підставі цього можна зробити висновок, що швидкість мислення гравця є важливою якістю інтелекту. Одночасно з цим про ефективність інтелекту слід судити по результатам діяльності гравця. Однак, необхідно враховувати досягнутий результат, а не витрачене на це зусилля (розумові чи фізичні).

Ряд фахівців переконані в тому, що виконувати розумову роботу ефективно можна тільки із залученням свідомості. За допомогою свідомості гравець може контролювати власну техніко-тактичну поведінку та логічно її обґрунтувати. Таким чином, свідомість гравця – це здатність пізнавати ігровий простір і свої можливості за допомогою усвідомленості, саморефлексії, уваги, мислення та розуму, внаслідок чого і формується футбольний інтелект. Свідомість керує інтелектуальними ресурсами мозку і може використовувати їх по максимуму, коли це необхідно. Продуктивність мозку залежить від кількості інформації в пам'яті гравця – це той ігровий досвід, який він отримує завдяки самостійному вирішенню тактичних ситуацій різної складності. Чим більше такої інформації є у його пам'яті, тим вищий інтелект гравця (Моляко, & Музика, 2006; Андрос, 2010; Карпенко, 2018; Деан, 2021).

На думку Моляко В.О. (2007), Яковенко Л. В. (2010),

Харві Гілла (2012), Осадець М. М. та Байдюка М. Ю. (2021) інтелект гравця може формуватися за допомогою самонавчання, тобто поступового накопичення ним навичок прийняття самостійних рішень. Дослідники стверджують, що гравець свідомо аналізує умови навколишнього ігрового середовища, точно знає, якого кінцевого результату він прагне, вибирає найбільш ефективні рішення, планує та контролює процес вирішення проблемних тактичних ситуацій. Таким чином, апробований гравцем метод вирішення стає надійним інструментом вирішення тактичних завдань у подальшій ігровій діяльності.

Пасевич А. М. (2011), Ткаченко С. М. (2020), Осадець М. М. та Байдюк М. Ю. (2021) вважають акт мислення найважливішою структурною одиницею футбольного інтелекту гравця. Вони зазначають що: перш ніж гравець почне діяти, він має обміркувати, ухвалити та логічно обґрунтувати всі свої рішення; процес мислення у всіх його проявах та видах є ядром інтелектуального потенціалу гравця; інтелект гравця складається із різних способів мислення; залежно від змісту тактичної задачі, що розв'язується, може переважати той чи інший вид мислення.

Дулібський А. В. (2001), Яковенко Л. В. (2010), Деан С. (2021), Осадець М. М. та Байдюк М. Ю. (2021) вказують на те, що динаміка мислення гравця залежить від динаміки зміни реальної тактичної ситуації, тобто від швидкості зміни ігрових ситуацій. Тому під час гри відбувається постійне чергування розумової та фізичної діяльності: (мисленевий процес → переходить у тактичну дію, а потім, для аналізу наступної тактичної ситуації → знову включається мисленевий процес). Схема мислення гравця складається з кількох фаз: (розпізнавання способу тактичної ситуації → оцінка ситуації → вибір способів дії → ухвалення рішення → реалізація способу дії). Ця схема має формуватися поступово в умовах «інтелектуального середовища».

Дулібський А. В. (2001), Главник О. та Зоц В. (2003), Устименко С. Ф. (2006), Моляко В. О. та Музика О. Л. (2006), Ткаченко С. М. (2020) переконані що для досягнення певного рівня інтелектуального розвитку гравці повинні бути поміщені в інтелектуальне середовище, створене спеціально для навчання – наприклад, простір ігрового поля. Ігровий простір має бути інтелектуально насиченим – це важлива і необхідна передумова навчального впливу на гравців. Інтелектуальна насиченість досягається за рахунок моделювання проблемних ігрових ситуацій в ігровому просторі. Проблемну ситуацію можна визначити як будь-яку тактичну ситуацію, для якої немає простого рішення, і яка вимагає деякого часу для роздумів. Також ці фахівці вважають, що проблемні ігрові ситуації є ключовим компонентом інтелектуального розвитку, бо саме вони: створюють можливість активної взаємодії на міжособистісному рівні, адже гра передбачає взаємодію з партнерами; допомагають розвивати творче мислення та нестандартний підхід до вирішення проблемних ігрових ситуацій; розвивають уяву, комбінаторні функції інтелекту, гнучкість мислення, а також створюють сприятливі умови для формування навичок групової та командної тактичної взаємодії.

Устименко С. Ф. (2007), Моляко В. О. (2008), Біла І. М. (2014), Деан С. (2021) пропонують кілька характеристик інтелектуальної гри:

1) Інтелектуальна гра – це гра, у якій максимально задіяні мислення та пам'ять, а розумові операції учасників-гравців спрямовані на розпізнавання та розуміння ігрових ситуацій.

2) Інтелектуальна гра ставить перед гравцями групові чи командні завдання, що потребують використання розумових операцій, розуміння ігрової реальності в умовах обмеженого часу та простору.

3) Інтелектуальні ігри поєднують у собі властивості ігрової та навчальної діяльності – вони розвивають практичне мислення та вимагають виконання основних розумових операцій. З іншого боку, ця діяльність є засобом досягнення ігрового результату (перемоги у змаганні). Під час гри результат може втратити сенс, тому що мета зміщується з результату безпосередньо на шлях пошуку та прийняття рішень. Тобто процес постійного розвитку учасників інтелектуальної гри відбувається у процесі вирішення ланцюжка проблемних ігрових ситуацій та знаходження у них практичних рішень.

4) Діапазон інтелектуальних ігор надзвичайно широкий, але суть їх одна: при вирішенні поставлених завдань відбувається акт розвитку та творчості, знаходиться новий шлях або створюється щось нове, розвиваються особливі розумові здібності. Наприклад: спостережливість, вміння порівнювати та аналізувати, комбінувати, знаходити зв'язки та залежності, закономірності – все це разом складає творчі та інтелектуальні здібності гравця.

5) Інтелектуальна гра – гра, у якій успіх досягається насамперед з допомогою розумових здібностей гравця. У ході цієї гри відбувається: моделювання проблемних ігрових ситуацій; генерація ідей; аналіз, тестування та відбір кращих ідей.

Також вищезазначені фахівці стверджують, що до змісту інтелектуальної гри входить: трансформація (мисленева модифікація ігрових ситуацій); взаємодія (побудова міцних тактичних зв'язків між гравцями); системи (правила організації гри у межах певної схеми розміщення гравців в середині ігрового простору); імплікація (логічна зв'язка, послідовність застосування тактичних дій у порядку їхньої значущості (від найбільшого пріоритету до найменшого)); поведінка (формування правильної тактичної поведінки у проблемних ігрових ситуаціях).

Осадець М. М. (2002b), Яковенко Л. В. (2010), Харві Гілл (2012), Петренко С. І. (2012), Осадець М. М. та Байдюк М. Ю. (2021) зазначають, що вправи тактичної спрямованості обов'язково повинні мати ознаки інтелектуальної гри, це одна з унікальних форм, що робить щоденні тренування цікавими та захоплюючими. Підвищений інтерес до штучно створеної реальності гри позбавляє гравців монотонної діяльності із запам'ятовування, закріплення та засвоєння складної інформації. Емоційність ігрової дії активізує всі психічні процеси та функції гравця: увагу, пам'ять, сприйняття, мислення. Саме інтелектуальна складова у вправах тактичної спрямованості дозволяє нескінченно експериментувати. Під час такої гри кожному гравцеві буде цікаво спробувати виконати якесь завдання певним чином

та проаналізувати отриманий результат. Коли гравцеві тренування цікаві, він тренується із задоволенням. Тому, саме інтерес – найкраща мотивація до навчання. Інтерес заражає, він робить гравців по-справжньому творчими і дає можливість отримувати величезне задоволення від ігрового процесу.

Павленко В. В. (2000), Главник О. та Зоц В. (2003), Глазатова А. та Куриш С. (2005), Устименко С. Ф. (2006), Кулагін Ю. І. (2012) зазначають, що інтелектуально обдарованим гравцям властиві явні, яскраві, визначні досягнення в ігровій діяльності. Крім того, обдаровані гравці мають великий прихований внутрішній психологічний потенціал досягнення високих спортивних результатів. Виходячи з цього спеціалісти формулюють два визначення обдарованості:

1) Це системна якість психіки, що визначає здатність гравця досягати високих, незвичайних, видатних результатів в одному або декількох видах ігрової діяльності (наприклад: дриблінг, точність, інтуїція, швидкість читання гри, швидкість прийняття рішень).

2) Це стан індивідуальних психологічних ресурсів гравця, що забезпечує можливість творчої інтелектуальної діяльності. Така діяльність пов'язана з появою нових ідей, використанням нестандартних підходів до вирішення проблемних тактичних ситуацій, відкритістю до різних інновацій.

Деякі спеціалісти вважають що: потенційна обдарованість проявляється та розвивається за сприятливих специфічних умов; інтелектуальні досягнення ґрунтуються на специфічних формах організації та застосування пізнавального (ігрового) досвіду; будь-який творчий продукт є результатом специфічного розвитку особистості у поєднанні з тривалим накопиченням та диференціацією корисного досвіду (Павленко, 2000; Главник, & Зоц, 2003; Устименко, 2007; Музика, 2007; Костюк, 2008; Савчин, 2024).

Автори вказують, що для обдарованих гравців характерним є:

- Підвищення пізнавальної активності та готовність за власною ініціативою виходити за межі вимог та вказівок тренера.

- Такі гравці можуть годинами займатися улюбленою справою, не відчуваючи втоми.

- Їм властива дивовижна розумова витривалість та працьовитість.

- При цьому вони можуть виявляти байдужість до одноманітних та нудних тренувань, які не викликають творчого інтересу.

- Вони воліють обробляти складну та невизначену інформацію, не сприймають стандартні завдання та готові рішення.

- Такі гравці здатні створити щось нове та змінити звичне.

- Вони критично ставляться до результатів своєї ігрової діяльності та прагнуть до досконалості.

Ряд фахівців (Андрос, 2010; Кулагін, 2012; Карпенко, 2018; Готтман, 2022) визнають, що сутність інтелектуального навчання полягає в тому, що людина може створювати нейронні зв'язки за допомогою активізації ро-

зумового процесу. Це означає, що підвищення розумової активності гравця може призвести до розвитку його інтелектуальних здібностей. Однак цього можна досягти лише за рахунок ефективних методів навчання, здатних забезпечити постійний та безперервний розвиток розумових здібностей гравця, незалежно від його генетичної спадковості.

М. М. Осадець (2002), А. М. Пасевич (2011), С. М. Ткаченко (2020), М. М. Осадець та М. Ю. Байдюк (2021) також зазначають, що кожен гравець має велику кількість прихованих навичок і невикористаних ресурсів мозку, достатніх для досягнення найамбіциозніших цілей. Єдине, що потрібно гравцеві – це мотивація розвиватися, відкритість до навчання та змін. Тренер повинен активно сприяти розкриттю інтелектуального потенціалу гравця та збільшенню його обсягу знань про гру. Здатність до навчання – основна якість, що визначає інтелект гравця. Цілеспрямоване навчання пошуку найкращого способу вирішення проблемної ігрової ситуації – саме те, що просуває гравця на крок уперед у розвитку його інтелекту. Тренер повинен розуміти, що рівень інтелекту, а саме здатність концентруватися, робити логічні висновки, створювати мисленеві образи тактичних дій, використовувати уяву, здатність швидко приймати рішення, здатність ясно і творчо мислити багато в чому залежить від того, наскільки часто і інтенсивно гравець тренує свій мозок.

На думку Главник О. та Зоц В. (2003), Устименко С. Ф. (2006), Моляко В. О. та Музика О. Л. (2006) термін «розумове тренування» відноситься до діяльності, спрямованої на розвиток та покращення розумових здібностей. Автори відзначають, що будь-яка діяльність, яка потребує прояву «активної уваги», є тренуванням розуму. Правильне тренування розуму – це здатність концентрувати розумову енергію та перетворювати її на конструктивні думки. Таким чином, щоразу, коли гравець починає про щось думати, у цей момент він свідомо та цілеспрямовано починає маніпулювати своїми інтелектуальними ресурсами, «запускає» свою розумову діяльність.

«Штучна розумова стимуляція» гравця в тренувальному процесі цілком реальна, завдяки їй він може досягти значних успіхів та отримати значну конкурентну

перевагу перед суперниками. Для реалізації розумової стимуляції потрібні інтенсивні вправи, тобто вправи з високою швидкістю потоку інформації. Тільки таким чином, гравець може отримати «футбольний інтелект», який для нього набагато важливіший і корисніший, ніж «спадковий інтелект» (Дулібський, 2001; Осадець, 2002; Харві, 2012; Петренко, 2012). Фахівці вважають, що на основі науково обґрунтованої організації тренувального процесу інтелект гравця можна розвинути. Гравець може проявляти різноманітні ознаки інтелекту і всі вони мають логічний зв'язок з вирішенням тактичних завдань під час гри. По суті йдеться про розвиток вмінь гравця адекватно реагувати на отриману тактичну інформацію, яка складається із візуального сприйняття місця розташування партнерів по команді, м'яча та суперників в середині ігрового поля.

Ураховуючи специфічні умови гри у футбол, техніко-тактичні дії гравців у нападі і захисті, пропонуємо визначення «футбольний інтелект» сформулювати наступним чином:

- це властивість психіки гравця, що виражається в здатності сприймати та обробляти тактичну ігрову інформацію в середині ігрового простору;

- це усвідомлене практичне вирішення техніко-тактичного завдання та оцінка досягнутого результату з логічної точки зору.

Висновки

У футболі, інтелектуальна складова, є невід'ємною частиною як самої гри, так і тренувального процесу. У його вдосконаленні та ефективному використанні зацікавлені усі тренери, тому що футбольний інтелект – це спосіб мислення, який дозволяє гравцеві вдало вирішувати проблемні ситуації, використовуючи знання, досвід, навички та природні дані, які найкраще підходять для конкретної ігрової ситуації.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку. У перспективі планується розробка та впровадження засобів розвитку футбольного інтелекту у тренувальний процес юних футболістів.

Список літератури

- Андрос, Є.І. (2010). *Інтелект у структурі людського буття* : монографія. Київ : НАН України, Ін-т філос. ім. Г. С. Сковороди.
- Біла, І.М. (2014). *Психологія дитячої творчості* : навч. посіб. Київ : «Фенікс».
- Главник, О., & Зоц, В. (2003). *Психологічна підтримка творчості учня* : навч. посіб. Київ : Редакції загальнопедагогічних газет.
- Глазатова, А., & Куриш С. (2005). *Твоя книга мудрості. Цитати, крилаті вислови відомих людей на різні теми* : метод. посібник. Київ: Редакції загальнопедагогічних газет.
- Готтман, Д. (2022). *Емоційний інтелект у дитини* : навч. посіб. Харків : «Віват».
- Деан, С. (2021). *Як ми вчимося. Чому мозок навчається краще, ніж машина... Поки що* : монографія. Київ : «Лабораторія 2021».
- Дулібський, А.В. (2001). *Моделювання тактичних дій у процесі підготовки юнацьких команд з футболу*(кандидатська дисертація). Львів.
- Карпенко, А.В. (2018). *Розвиток інтелектуальних активів людського потенціалу: теорія та практика* : монографія. Вінниця : Донец. нац. ун-т ім. Василя Стуса.
- Кулагін, Ю.І. (2012). *Формування і розвиток інтелектуально-творчого потенціалу студентів* : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т.
- Моляко, В.О., & Музика, О.Л. (2006). *Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень* : колективна моногр. Житомир : Державний фонд фундаментальних досліджень Міністерства освіти і науки України.

- Моляко, В.О. (2007). *Творча діяльність в ускладнених умовах* : навч.-метод. посіб. Київ : АПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка.
- Моляко, В.О. (2008). *Психологічне дослідження творчого потенціалу особистості* : монографія. Київ : АПН України, Інститут психології ім. Г.С. Костюка. Лабораторія психології творчості.
- Музика, О.Л. (2007). *Самооцінка і розвиток творчих здібностей* : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка.
- Осадець, М.М., & Байдок, М.Ю. (2021). *Основи тактичної підготовки у футболі* : навч. посіб. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича.
- Осадець, М.М. (2002а). *Основи тренувального процесу у футболі* : навч. посібник. Чернівці : Чернівецький національний ун-т ім. Ю. Федьковича.
- Осадець, М.М. (2002б). *Стратегія і тактика у футболі* : метод. рекомендації. Чернівці : «Рута».
- Павленко, В.В. (2000). *Психологія спорту: Курс лекцій* : навч. посібник для студ. вищих навч. закл. Кіровоград : Кіровоградський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Винниченка.
- Пасевич, А.М. (2011). *Футбол* : навч.-метод. посіб. Рівне :

Reference

- Andros, Je.I. (2010). *Intelekt u strukturі ljuds'kogo buttja* [Intelligence in the structure of human existence]: monografija Kyi'v : NAN Ukrai'ny, In-t filos. im. G. S. Skovorody. [in Ukrainian].
- Bila, I.M. (2014). *Psychologija dytjachoi' tvorchosti* [Psychology of children's creativity]: navch. posib. Kyi'v : «Feniks» [in Ukrainian].
- Glavnyk, O., & Zoc, V. (2003). *Psychologichna pidtrymka tvorchosti uchnja* [Psychological support of the student's creativity] : navch. posib. Kyi'v : Redakcii' zagal'nopedagogichnyh gazet. [in Ukrainian].
- Glazatova, A., & Kurysh S. (2005). *Tvoja knyga mudrosti. Cytaty, krylaty vyslovy vidomyh ljudej na rizni temy* [Your book of wisdom. Cytaty, krylaty vyslovy vidomyh ljudej na rizni temy]: metod. posibnyk. Kyi'v: Redakcii' zagal'nopedagogichnyh gazet. [in Ukrainian].
- G'ottman, D. (2022). *Emocijnnyj intelekt u dytyny* [Emotional intelligence in a child]: navch. posib. Harkiv : «Vivat». [in Ukrainian].
- Dean, S. (2021). *Jak my vchymosja. Chomu mozok navchajet'sja krashhe, nizh mashyna... Poky shho* [How we learn. Why the brain learns better than a machine... So far]: monografija. Kyi'v : «Laboratorija 2021». [in Ukrainian].
- Dulibs'kyj, A.V. (2001). *Modeljuvannja taktychnykh dij u procesi pidgotovky junac'kyh komand z futbolu* [Modeling of tactical actions in the process of training youth soccer teams] (kandydats'ka dysertacija). L'viv. [in Ukrainian].
- Karpenko, A.V. (2018). *Rozvytok intelektual'nyh aktyviv ljuds'kogo potencialu: teorija ta praktyka* [Development of intellectual assets of human potential: theory and practice.]: monografija. Vinnycja : Donec. nac. un-t im. Vasylja Stusa. [in Ukrainian].
- Kulagin, Ju.I. (2012). *Formuvannja i rozvytok intelektual'no-tvorchoho potencialu studentiv* [Formation and development of intellectual and creative potential of students]: monografija. Kyi'v : Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-t. [in Ukrainian].
- Moljako, V.O., & Muzyka, O.L. (2006). *Zdibnosti, tvorchist', obdarovanist': teorija, metodyka, rezul'taty doslidzen'* [Abilities, creativity, giftedness: theory, methodology, research results]: kolektyvna monogr. Zhytomyr : Derzhavnyj fond fundamental'nyh doslidzen' Ministerstva osvity i nauky Ukrai'ny. [in Ukrainian].
- Moljako, V.O. (2007). *Tvorcha dijal'nist' v uskladnjenykh umovah* [Creative activity in difficult conditions]: nauk.-metod. posib. Kyi'v : APN Ukrai'ny, In-t psihologii' im. G. S. Kostjuka. [in Ukrainian].
- Moljako, V.O. (2008). *Psychologichne doslidzhennja tvorchoho potencialu osobystosti : monografija* [Psychological study of the creative potential of an individual]. Kyi'v : APN Ukrai'ny, Instytut psihologii' im. G.S. Kostjuka. Laboratorija psihologii' tvorchosti. [in Ukrainian].
- Muzyka, O.L. (2007). *Samoocinka i rozvytok tvorchyh zdibnostej* [Self-esteem and development of creative abilities]: navch. posibnyk dlja stud. vyssh. navch. zakl. Zhytomyr : Vydavnytvo ZhDU im. I. Franka. [in Ukrainian].
- Osadec', M.M., & Bajdjuk, M.Ju. (2021). *Osnovy taktychnoi' pidgotovky u futbolu* [Basics of tactical training in football]: navch. posib. Chernivci : Chernivec. nac. un-t im. Jurija Fed'kovycha. [in Ukrainian].
- Osadec', M.M. (2002а). *Osnovy trenuval'nogo procesu u futbolu* [Basics of the training process in football]: navch. posibnyk. Chernivci : Chernivec'kyj nacional'nyj un-t im. Ju. Fed'kovycha. [in Ukrainian].
- Osadec', M.M. (2002b). *Strategija i taktyka u futbolu* [Strategy and tactics in football]: metod.rekomendacii'. Chernivci : «Ruta». [in Ukrainian].
- НУВГП.
- Петренко, С.І. (2012). *Навчально-тренувальний процес підготовки юних футболістів* : монографія. Донецьк : «Світ книги».
- Савчин, М.В. (2024). *Загальна психологія* : підручник. Київ : «Академія». Устименко, С.Ф. (2006). *Психологічна детермінація креативної поведінки* : метод. посібник. Кривий Ріг : Криворізький держ. педагогічний ун-т.
- Ткаченко, С.М. (2020). *Теорія і практика футболу в процесі підготовки тренера* : монографія. Суми : Сум. держ. ун-т.
- Устименко, С.Ф. (2006). *Психологічна детермінація креативної поведінки* : навч. посібник. Кривий Ріг : Криворізький держ. педагогічний ун-т. Кафедра загальної та вікової психології.
- Устименко, С.Ф. (2007). *Психологічні основи розвитку креативності особистості в умовах педагогічної інновації* : метод. посібник. Кривий Ріг : Криворізький держ. педагогічний ун-т.
- Харві, Г. (2012). *Школа футболу* : навч. посіб. Київ : «Країна мрії».
- Яковенко, Л.В. (2010). *Граємо: прави на розвиток інтелекту* : навч. посіб. Харків : «Аргумент Принт».

- Pavlenko, V.V. (2000). *Psychologija sportu* [Psychology of sports]: Kurs lekcij : navch. posibnyk dlja stud. vyshhyh navch. zakl. Kirovograd : Kirovograds'kyj derzh. pedagogichnyj un-t im. Volodymyra Vynnychenka. [in Ukrainian].
- Pasevych, A.M. (2011). *Futbol* [Football] : navch.-metod. posib. Rivne : NUVGP. [in Ukrainian].
- Petrenko, S.I. (2012). *Navchal'no-trenoval'nyj proces pidgotovky junyh futbolistiv* [Educational and training process of training young football players]: monografija. Donec'k : «Svit knygy». [in Ukrainian].
- Savchyn, M.V. (2024). *Zagal'na psychologija* [General psychology]: pidruchnyk. Kyi'v : «Akademija».
- Ustymenko, S.F. (2006). *Psychologichna determinacija kreatyvnoi' povedinky* [Psychological determination of creative behavior]: metod. posibnyk. Kryvyj Rig : Kryvoriz'kyj derzh. pedagogichnyj un-t. [in Ukrainian].
- Tkachenko, S.M. (2020). *Teorija i praktyka futbolu v procesi pidgotovky trenera* [Theory and practice of football in the process of training a coach]: monografija. Sumy : Sum. derzh. un-t. [in Ukrainian].
- Ustymenko, S.F. (2006). *Psychologichna determinacija kreatyvnoi' povedinky* [Psychological determination of creative behavior]: metod. posibnyk. Kryvyj Rig : Kryvoriz'kyj derzh. pedagogichnyj un-t. [in Ukrainian].
- Ustymenko, S.F. (2007). *Psychologichni osnovy rozvytku kreatyvnosti osobystosti v umovah pedagogichnoi' innovatyky* [Psychological foundations of the development of personal creativity in the conditions of pedagogical innovation]: metod. posibnyk. Kryvyj Rig : Kryvoriz'kyj derzh. pedagogichnyj un-t. [in Ukrainian].
- Harvi, G. (2012). *Shkola futbolu* [School of football]: navch. posib. Kyi'v : «Krai'na mrij». [in Ukrainian].
- Jakovenko, L.V. (2010). *Grajemo: pravy na rozvytok intelektu* [Let's play: exercises for the development of intelligence]: navch. posib. Harkiv : «Argument Prynt». [in Ukrainian].

Додаткова інформація

Відомості про статтю:

Онлайн-версія доступна за посиланням:
<https://doi.org/10.15391/si.2024-4.07>

Це стаття відкритого доступу, яка розповсюджується відповідно до ліцензії Creative Commons Attribution License, яка дозволяє необмежене використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії за умови належного цитування оригінального твору (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Авторське право: © 2024 за авторами

Конфлікт інтересів

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Отримано: 21.09.2024; Прийнято: 15.10.2024

Опубліковано: 01.11.2024

Відомості про авторів

Перепелиця Павло Євгенович:

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, доцент кафедри футболу і хокею, Харківська державна академія фізичної культури; вул. Клочківська, 99, Харків, 61058, Україна.

<https://orcid.org/0009-0003-7315-4369>,
pepp0435@gmail.com

Information about the Authors

Pavlo Perepelytsia:

PhD in Physical Education and Sports, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Football and Ice Hockey, Kharkiv State Academy of Physical Culture; 99 Klochkivka Str., Kharkiv, 61058, Ukraine.